

esas temayüllerine sahip olan Büşencî insana en büyük belânın kendisinden geldiğini, insan için hayrın ârızı, şerrin aslî sıfat olduğunu söyler. Ona göre içi dışından iyi olan velî, içi dışı aynı olan âlim, içi dışından kötü olan cahildir. Tasavvufu "hürriyet, fütüvvet ve cömertlikte samimiyet, ahlâkta kibarlık" diye tarif eden Büşencî samimiyetsiz mutasavvıflardan yakınan ilk sûfilerdendir. Onun, "Bugün tasavvufun ismi var, hakikatı yoktur; oysa eskiden hakikatı vardı ama ismi yoktu" sözü çok meşhurdur. Büşencî sünneti, "Şeceretürrıdvân'daki biat ve buna uygun düşen söz ve işlerdir" şeklinde tarif eder.

BİBLİYOGRAFYA:

Sülemî, *Tabakât*, s. 458-461; Ebû Nuaym, *Hilye*, X, 379-380; Kuşeyrî, *er-Risâle*, I, 183; Hücvîrî, *Keşfü'l-mahcûb* (Jukovski), s. 385; He-revî, *Tabakât*, s. 497; Sem'ânî, *el-Ensâb*, II, 332; IX, 346; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntaẓam*, VI, 391; At-târ, *Tezkiretü'l-evliyâ* (nşr. Reynold A. Nicholson), Leiden 1907, II, 89; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, I, 508; Sübkî, *Tabakât*, III, 344; İbnü'l-Mülâkkın, *Tabakâtü'l-evliyâ*, s. 252-255; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, III, 320; Câmî, *Nefehât*, s. 225-226; Şa'rânî, *eṭ-Tabakât*, I, 103; Guy Strange, *Büldânü'l-hilâfeti's-şarkıyye* (trc. Beşîr Fransis — Georges Avvâd), Beyrut 1405/1985, s. 453-454; W. Barthold — B. Spuler, "Büşhandî", *El*² (İng.), I, 1342-1343.

OSMAN TÜRER

BÜŞENCİ, Muhammed b. İbrâhîm

(محمد بن إبراهيم البوشنجي)

Ebû Abdillâh Muhammed b. İbrâhîm
b. Saîd el-Büşencî
(ö. 291/904)

Muhaddis, fıkıh ve lugat âlimi.

204 (819) yılında doğdu. İlk tahsiline Herat yakınlarındaki Büşenc kasabasında Kur'ân-ı Kerîm'i ezberleyerek başladı. Daha sonra hadis öğrenmek için Kûfe, Bağdat, Basra, Dimaşk, Hicaz ve Mısır'da yıllarca kalarak zamanının ileri gelen âlimlerinden hadis ve fıkıh okudu. Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Bükeyr, Müsedded b. Müserhed, İsmâil b. Ebû Üveys, Saîd b. Mansûr gibi âlimlerden rivayette bulundu. Dâvûd ez-Zâhirî Büşencî'yi tanıdığı zaman son derece takdir etmiş ve yanındaki öğrencilerine onu kendisinden istifade edilen, fakat kendisi kimse-den faydalanma ihtiyacında olmayan bir âlim diye takdim etmiştir. Tahsilini tamamladıktan sonra yurduna dönen Büşencî, Horasan'ın en önemli ilim merkezleri olan Nîşâbur, Merv ve Semerkant'ta,

bir süre de Buhara'da hadis okuttu. Kendisinden hadis rivayet edenlerden Muhammed b. İshak es-Sâgânî, İbn Huzeyme, Büstî, Da'lec b. Ahmed, Ebü'l-Abbas ed-Degülî, İsmâil b. Nuceyd zikredilebilir. Yaşça büyük, hadis ilminde de ondan daha üstün olan Buhârî *el-Câmi'u's-şâhih*'inde Büşencî'den bir hadis rivayet etmiştir ("Tefsîr", 5/165).

Rivayet ettiği hadisleri ezbere bilme-siyle de tanınan Büşencî'nin hadislerdeki nâdir (garîb) kelimeleri ve anlaşılması güç yerleri açıklamakta büyük mahareti vardı. Geniş bir fıkıh kültürüne sahipti. Maddî bakımdan hayli cömert olmakla beraber ilmini esirger, her müracaat eden talebeliğe kabul etmezdi.

Devrindeki âlimlerin takdirini kazanmış sika* bir muhaddis olan Büşencî'nin rivayetleri güvenilir hadis kaynaklarında mevcuttur. Her ne kadar onun bazı eserleri telif ettiği söylenirse de fıkıha dair olduğu anlaşılan *Kitâbü'l-Meṭâ'im* (bk. Abbâdî, s. 47) adlı eserinden başka hiçbir kitabına kaynaklarda rastlanmaz. *Tabakâtü'l-Hanâbile*'de Büşencî'nin Hanbelî olduğu kaydedilmekle beraber Zehebî ve Safedî onun Mâlikî olduğunu söylemekte, İbn Hacer ise Şâfiîliğinin şüphe götürmediğini ifade etmektedir.

Büşencî Nîşâbur'da vefat etmiş, cenaze namazını talebesi meşhur muhaddis İbn Huzeyme kıldırmıştır.

BİBLİYOGRAFYA:

Buhârî, "Tefsîr", 5/165; *el-Cerh ve't-ta'dil*, VII, 187; İbn Hibbân, *es-Şikât*, IX, 152; Abbâdî, *Fukahâ'u's-Şâfi'iyye*, s. 47-49; *Tabakâtü'l-Hanâbile*, I, 264; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntaẓam*, VI, 48; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 657; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ*, XIII, 581-589; Safedî, *el-Vaṣf*, I, 342; Sübkî, *Tabakât*, II, 189-207; İbn Hacer, *Tehzibü't-Tehzib*, IX, 8-10; Hazrecî, *Hulâsatü Tezhib*, s. 324; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, II, 205; Muhammed Hasan Heyto, *el-İctihâd ve ṭabakâtü müctehidi's-Şâfi'iyye*, Beyrut 1409/1988, s. 122-123.

MÜCTEBA UĞUR

BUTLÂN

(البطالان)

Bir ibadetin veya hukukî işlemin temeldeki bir eksiklik veya bozukluk sebebiyle hükümsüz olması mânâsında kullanılan fıkıh terimi.

Butlân sözlükte "boşa gitme, heder ve hebâ olma" anlamına gelir. A'râf süresinde (7/118) fiil olarak bu anlamında kullanıldığı gibi birçok hadiste hem söz-

lük hem de terim anlamında kullanıldığı görülür (bk. Wensinck, *Mu'cem*, "bâtıl" md.). Hükümsüz ibadet ve hukukî işleme bâtil denir.

İslâm hukuk literatüründe hukukî işlemler geçerlilik bakımından ikiye ayrılır: Hukuken geçerli olanlar ve olmayanlar. Hanefîler dışındaki fıkıhçılar geçerli olmayan işlemleri bâtil adı altında tek bir sınıfta değerlendirirken Hanefîler geçerli olmayan işlemleri bâtil ve fâsit diye tekrar ikiye ayırmakta ve bu ayırma birtakım farklı sonuçlar bağlamaktadır. Bir hukukî işlemin geçerli sayılabilmesi için bazı rûkûn, şart ve vasıfların mevcut olması gerekir. Bunlardaki bir eksiklik, Hanefî mezhebinde bu eksikliğin türüne göre farklı hukukî sonuçlar doğurur. Buna göre rûkûn veya in'ikad şartlarındaki eksiklik hukukî işlemin butlânını, sadece vasıflardaki eksiklik ise fesadını gerektirir. Bu anlamı ifade etmek üzere *Mecelle* bâtil satış akdini, "Bey-i bâtil aslen sahih olmayan bey'dir" (md. 110), fâsit satış akdini de, "Aslen sahih olup da vasfen sahih olmayan, yani zâten mün'akid olup da bazı evsâf-ı hâriciyyesi itibarıyla meşrû olmayan bey'dir" (md. 109) diye tarif etmektedir. Hukukî işlemlerin rûkûnleri esas olarak taraflar, irade beyânı ve hukukî işlemin konusu olmak üzere üçe ayrılır. Bu rûkûnlerle ilgili şartlar (in'ikad şartları) ise genel olarak şunlardır: 1. Tarafların hukukî işlemi yapmaya ehil olması. 2. İcap ve kabulün birbiriyle uyuşması. 3. İrade beyânının aynı mecliste ortaya konması (meclis birliği). 4. Hukukî işlemin konusunun teslim edilebilir, belirli veya belirlenmesi mümkün ve bu hukukî işleme elverişli, mütekavvim (hukukî açıdan değere sahip) ve mülkiyete konu olan bir mal olması. Hukukî işlemdeki bu unsur ve şartlardan birinin eksik olması o işlemin butlânını gerektirmektedir. Meselâ mümeyyiz olmayan küçüğün, akıl hastasının hukukî işlemleri, şarap, domuz eti gibi mütekavvim olmayan bir mal üzerine yapılan veya icap ve kabulün birbiriyle uyuşmadığı işlemler esasa ilişkin eksiklik taşıdıklarından bâtildir. Hukukî işlemin bu rûkûn ve şartları dışında İslâm hukukçılarının vasıf veya hâricî vasıf dedikleri ve işlemin kuruluşuyla ilgili olmayan ikinci derecedeki birtakım şartları da vardır ki bunlar daha çok hukukî işlemin konusuyla ilgilidir. Alışverişte aldanmanın (garar) olmaması için fiyatın ve vadeli satışlarda vadenin belli olması, irade beyânının *ikrah** ile sakatlan-

maması, hukukî işlemde fâsit şartların ve ribânın bulunmaması gibi. Hukukî işlemin esasına ilişkin olmayan bu şartlardaki bir eksiklik Hanefîler'e göre butlân değil fesat sonucunu doğurur. Diğer hukukçulara göre ise eksikliğin mahiyeti ne olursa olsun aynı sonucu doğurmakta, bâtil ile fâsit aynı anlama gelmektedir.

Hukukî işlemlerdeki eksiklik, esasa ilişkin olsun veya olmasın, şâri'in (kanun koyucu) hükmünü çiğnemiş olma niteliği taşır. Hanefîler'in dışındaki hukukçular, söz konusu eksikliğin mahiyeti ne olursa olsun, sonuç olarak kanun koyucunun bir hükmünün çiğnenmiş olduğunu kabul ederler, dolayısıyla böyle bir işleme mülkiyetin geçmesi, bir borcun doğması veya başka herhangi bir hukukî neticenin bağlanamayacağını belirtirler. Bu hukukçuların dayandığı delillerden biri, aslında bid'atları hedef alan ve dinde bulunmayan bir şeyi sonradan dine sokan kimsenin yapacağı şeylerin kabul olmadığını ifade eden hadistir (bk. Müslim, "Akdîye", 17, 18; Ebû Dâvûd, "Sünnet", 5). Şu halde unsurlarında herhangi bir eksiklik bulunan her türlü hukukî işlem geçersizlik bakımından tek bir hukukî sonuç doğurmaktadır ki o da butlândır. Hanefîler'e göre ise hukukî işlemdeki eksikliğin esasa ilişkin olmasıyla olmaması arasında fark vardır. Eksiklik esasla ilgili olduğunda hukukî işlem hiç doğmamış kabul edilir. Esasa taalluk etmiyorsa bu, hukukî işlemin rûkûn ve şartlarının gerçekleşmiş olduğu vâkiasını ortadan kaldırmaz. Bu noktadan hareketle Hanefîler rûkûn ve şartları tamam olan, ancak hâricî vasıflarında herhangi bir eksiklik bulunan hukukî işlemi bütünüyle yok saymamakta, fâsit dedikleri bu işleme butlândan ayrı bazı sonuçlar bağlamaktadırlar. Muâmelât konusunda bu ayrımı benimseyen Hanefîler ibadetlerde böyle bir ayrıma yer vermezler. Çünkü ibadetler Allah'a yaklaşma amacına yöneliktir; yasaklanmış bir şeyi yapmak veya bir hükmü çiğnemek ise Allah'a isyandır. İbadette Allah'ın bir hükmünü çiğneyerek ona yaklaşmak mümkün değildir. Şu halde vasıflarında eksiklik bulunan ibadet geçersiz olup burada bâtil ve fâsit ayrımı söz konusu değildir.

Nikâh akdinde butlân ve fesat ayrımı konusunda Hanefî mezhebinde iki farklı görüş belirmiştir. Ebû Hanîfe'ye ait olan birinci görüş, Hanefîler'deki klasik bâtil-fâsit ayrımını nikâh akdinde de mu-

hafaza etmekte, akidde esasa ilişkin bir eksikliğin bulunması halinde nikâhı bâtil, değilse fâsit saymakta ve her birine farklı hukukî sonuçlar bağlamaktadır. Ebû Hanîfe'ye göre ortada şekil bakımından geçerli bir evlilik akdi varsa diğer şartların gerçekleşmemesi halinde bile akid bâtil değil fâsittir. Ancak irade beyânının olmaması gibi akdin esasına ilişkin bir eksiklik bulunması halinde bâtil bir akid söz konusu olmaktadır. Böylece Ebû Hanîfe bâtil-fâsit ayrımını aile hukukunda da muhafaza etmektedir. Ne var ki hangi akdin bâtil, hangisinin fâsit olacağı konusunda açık ve sarîh ölçülerin mevcut olduğunu söylemek zordur. Bu yüzden kaynaklarda çelişkili değerlendirmeler mevcuttur. Ebû Hanîfe'nin bu ayrımı, hadlerin şüphe ile giderileceği kuralı ve şüphe kavramıyla yakından ilgilidir (bk. HAD; ŞÜPHE). Sadece onun kabul ettiği akidde şüphe (eş-şüphe fi'l-akd) hali, bir nikâh akdinde taraflar ve irade beyânı bulunup diğer şartların eksik olması durumunu ifade eder ki bu şüphe hali zina cezasının (had) verilmesine engel teşkil eder. Had cezası uygulanmayınca da "birleşme ya haddi gerektirir ya mehri" kuralı gereğince kadına mehir vermek gerekir. O halde şeklen mevcut olan bu akid fâsit akidden farklıdır. Çünkü fâsit akid nesep, iddet gibi başka sonuçlar da doğurur. Bu sebeple bu iki akdi ayrı kategorilerde mütalaa etmek gerekir. Halbuki Ebû Yûsuf, Muhammed ve diğer mezhep hukukçuları bu tür şüpheyi kabul etmemekte, taraflar iyi niyetli iseler, yani mevcut eksikliği bilmiyorlarsa şüpheyi hukukî bir değer vermekte ve bu şüpheyi ayrı bir şüphe çeşidi (eş-şüphe fi'l-fi'l) kabul etmektedirler. Ebû Hanîfe'nin yukarıda kaydedilen evlilik örneğini ise tamamen zina telakki ederler. Böylece Ebû Hanîfe'nin iki talebesi diğer mezheplere paralel olarak nikâhta butlân-fesat ayrımına ihtiyaç duymamaktadır. Yalnız bu âlimlerin aile hukukunda kabul ettikleri butlân kavramının, sonuçları itibarıyla muâmelât hukukundaki butlândan farklı ve âdeta Hanefîler'in muâmelâttaki fesat kavramına yakın olduğunu belirtmek gerekir.

Butlân özelliği taşıyan bir işlem tabii olarak herhangi bir hukukî sonuç doğurmaz. Taraflar rızalarıyla bir edâda bulunmuşlarsa bu hükümsüz olup verdiklerini geri alırlar. Bâtil bir akde dayanarak bir malı satın alanın bunu satış vb. geçerli bir hukukî işlemle elden çıkar-

ması halinde de sonuç aynıdır. İlk satıcı malını geri alma hakkına sahiptir. Yalnız burada Mâlikîler, Hanefîler'in fâsit akidlerde benimsedikleri hükme temayül gösterir ve ilk satıcının sattığını geri alma değil müşterisinden tazminat isteme hakkının bulunduğunu kabul ederler. Bir hukukî işlemin butlânı ona dahil olan veya ona istinaden yapılan şeylerin de bâtil olmasını gerektirir. Alışverişin butlânı halinde akidde ileri sürülen şartlar, gerçekleşen ödeme ve kabz, bu sebeple yapılan ikrar ve ibrâ da geçersiz olur. Butlân hukukî işlemin başlangıçtan itibaren kurulmamış olması sonucunu doğurduğundan sonradan gösterilecek muvafakatla geçerlilik kazanmaz.

Bâtil hukukî işlemler genelde hukukî bir sonuç doğurmazlarsa da icra edilmiş işlemlerde fiilî bir durum olarak istisnâ bazı sonuçların doğduğu kabul edilmiştir. Bu istisnalarından biri nikâh akdinde görülür. Bâtil nikâh akdi zifaktan önce herhangi bir hüküm ifade etmezken zifaf meydana gelmişse bu fiilî durum haddin gerekmemesi, doğacak çocuğun nesebinin sabit olması, kadının iddet beklemesi ve mehre hak kazanması gibi sonuçlar doğurmaktadır. Burada bâtil akid, gerçekleşen zifaf sebebiyle klasik butlândan ayrılmakta, fâsit akde benzer bir mahiyet kazanmaktadır. Bunda fiilî durumun rolü olmakla birlikte yine de belirtilen sonuçlar bâtil akdin doğurduğu sonuçlardır. Zira bâtil nikâh akdi bulunmasaydı taraflar arasındaki bu birleşme zina sayılacak, hiçbir hukukî sonuç doğurmayacak, üstelik taraflara had cezası da uygulanacaktı. Aynı şekilde bâtil bir satış akdinde müşteri malı teslim almışsa, İslâm hukukundaki hâkim görüşe göre malın zayi olması durumunda tazmin sorumluluğu müşteriye ait olmaktadır. Burada da sorumluluğun mal sahibinden müşteriye geçmesi, fiilî durumla birlikte ortada bâtil da olsa bir akdin mevcut olması sebebiyledir. Böyle bir akid olmasaydı sahibinin rızasıyla malı elinde bulunduran müşterinin sorumluluğu emanet sorumluluğu (yed-i emânet) çerçevesinde mütalaa edilecek, hukuka aykırı bir davranış veya kusuru tesbit edilmedikçe herhangi bir tazmin mecburiyeti olmayacaktı. Nitekim bazı hukukçular bu anlayışı benimsemişler, bâtil bir akidden sonra sahibinin rızasıyla malı teslim alan müşteriye meydana gelen zarardan sorumlu tutmamışlardır. Mesele *Mecelle*'de de bu görüş doğrultusunda düzenlenmiştir (md. 370).

İslâm hukukçuları, belli durumlarda akdın sadece bir kısmının butlânını, geri kalanının ise geçerli olmasını mümkün görerek "butlânın bölünmesini" kural olarak kabul etmişler, bu konuda Batı hukukunun sübjektif karakterli ölçüsüne yerine "her iki kısmın da belirliliği" şeklinde daha objektif bir ölçü getirmişlerdir (geniş bilgi için bk. Zerkâ, II, 652-653). Bâtıl akdın başka bir akdın unsurlarını eksiksiz taşıması halinde o akde dönüşüp dönüşmeyeceği tartışmalıdır. Ücreti verilmeyeceği söylenen bir satış hibeye, kiralamaya, âriyete dönüşebilir mi? İslâm hukukçularının bir kısmı bunu kabul ederken Hanefîler'in dahil olduğu ikinci bir grup tasvip etmez. Bâtıl akid ve hukukî işlemler kendiliğinden hükümsüz ve geçersiz olduğundan iptali için ayrıca dava açmaya gerek yoktur. Butlân hali herkes tarafından ileri sürülebileceği gibi mahkemece de re'sen göz önünde bulundurulabilir. Ancak bazı hallerde, bilhassa butlân sebebinin tartışılabilir olması veya akdın icrasının tamamlanması gibi durumlarda mahkemenin butlânın tesbiti istenebilir. Butlân zaman aşımına uğramaz; bâtıl akid ve işlemler zaman aşımı ile sıhhat kazanmazlar.

BİBLİYOGRAFYA :

Kâmus Tercümesi, "btl" md.; Tehânevî, *Keşşâf*, "bu'tlân" md.; Wensinck, *Mu'cem*, "btl" md.; Müslim, "Akdîye", 17-18; Ebû Dâvûd, "Sünnet", 5; Kâsânî, *Beda'î*, V, 305; Âmidî, *el-İhkâm*, Kahire 1976, II, 174-180; Molla Hüsrev, *Mir'ât*, İstanbul 1307, s. 74-82; *Mecelle*, md. 109, 110, 370; M. Yûsuf Mûsâ, *el-Emvâl ve nazariyyetü'l-'akd*, Kahire 1952, s. 435-445; Senhûrî, *Meşâdirü'l-hak*, IV, 133-168, 288-298; M. Ebû Zehre, *el-Ahvâlü's-şahşiyye*, Kahire 1957, s. 148-153; a.mlf., *el-Milkiyye ve nazariyyetü'l-'akd*, Kahire 1977, s. 409-419; Zerkâ, *el-Fikhu'l-İslâmî*, II, 641-671; Chafik T. Chehata, *Théorie générale de l'obligation en droit musulman hanéfite*, Paris 1969, s. 127-136; Bilmen, *Kamus*, VI, 86-91; Karaman, *İslâm Hukuku*, II, 251-310; J. N. D. Anderson, "Invalid and Void Marriages in Hanafi Law", *BSOAS*, XIII/2 (1950), s. 357-366; Y. Linant de Bellefonds, "Fâsîd wa Bâtil", *EI²* (İng.), II, 829-833.

ALİ BARDAKOĞLU

BUVÂT GAZVESİ

(عزوة بواط)

Hz. Peygamber'in ilk gazvelerinden biri.

Buvât Medine'nin yaklaşık 80 km. kuzeybatısında, Mekke-Suriye ticaret yolu üzerinde bulunan bir mevkidir. Hz. Muhammed Medine'ye hicret ettikten sonra

çeşitli kabilelerle iş birliği yaparak Mekke-Suriye ticaret yolunu kontrol altına almak ve böylece Kureys'e ekonomik açıdan ağır bir darbe indirmek istiyordu. Ancak bunu gerçekleştirmek için iş birliği yapmak zorunda olduğu kabilelerin can ve mal güvenliklerini Kureys tehdidine karşı garanti etmesi gerekiyordu. Bu sebeple Hz. Peygamber, Ümeyye b. Halef el-Cumahî emrindeki 100 kişilik bir muhafız birliğinin himayesinde 2500 deveden oluşan Kureys kervanının Buvât'tan geçeceğini haber alınca, Sa'd b. Muâz'ı (başka bir rivayette Sâib b. Osman b. Maz'un'u) Medine'de yerine vekil bırakıp 200 kişilik bir kuvvetle ikinci yılın rebülevvel ayında (Eylül 623) yola çıktı. Sefer sırasında Resûlullah'ın beyaz sancığını Sa'd b. Ebû Vakkâs taşıdı. Kervan bölgeden daha önce geçmiş olduğu için müslümanlar düşmanla karşılaşmadan Medine'ye döndüler.

BİBLİYOGRAFYA :

Vakıdî, *el-Megâzî*, I, 12; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 598; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 8-9; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), II, 405-407; İbn Kesir, *el-Bidâye*, III, 246; Diyârbekrî, *Târîhu'l-hamîs*, I, 363; Muhammad Ahmad Bashumail, *The Great Battle of Badr*, Lahore, ts., s. 75; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, I, 238, 468; Abdülvehhâb Muhammed Ali el-Aduvânî, "el-Ğazevâtü'n-nebeviyye, senevâtühe'l-hicriyye ve şühûruhe'l-kameriyye", *el-Mevrid*, IX/4, Bağdad 1981, s. 531-550.

AHMET ÖNKAL

BUYRUK

(bk. FERMAN).

BUYRULDU

Osmanlı diplomatiğinde yüksek rütbeli görevlilerin kendilerinden aşağı mevkilerde bulunanlara gönderdikleri emirler için kullanılan bir terim.

Buyruldu veya buyuruldu Türkçe buyurmak fiilinden yapılmış bir isimdir. Yazıldıkları yer bakımından merkez ve taşrada yazılanlar olarak ikiye ayrılmalrı mümkün olan bu tür belgelerin özel bir yazılış şekilleri vardır. *Fâtih Kânunnâmesi*'ne göre padişahın tuğrasını taşıyan hükümler ancak üç şahsın buyrulduları ile yazılabilir. Bunlardan dünya işlerine dair olan meselelerde sadrazam, maliye ile ilgili işlerde defterdar, şer'î davalarda ise kazaskerler yetkili kılınıyordu. *Dîvân-ı Hümâyûn*'a verilen bir arz, arıza, arzuhal veya takrir okunup istek

kabul edildiği takdirde üzerine "buyruldu" kelimesi bazan tek olarak, bazan da "arz olunduğu üzere tahrir oluna deyü buyruldu" gibi yapılacak işlemi gösteren bir cümlelerin sonuna ilâve edilerek yazılırdı. "Buyruldu" kelimesi kullanılmayan buyruldulara da rastlanmaktadır. Mesele "kanun üzere buyruldu" yerine sadece "kanun üzere" ifadesinin konduğu da olurdu (BA, A.DVN, nr. 1763). Divanda buyruldunun konmasından sonra belli formüller çerçevesinde nişancı, reisülküttâb yahut divan kâtiplerinden biri tarafından müsvedde yapılarak hüküm hazırlanıp ilgili yere gönderilirdi. Fermân-ı âlî isdârı için yazılan buyruldulara herhangi bir ilâve yapılması bazı şartlara bağlı idi. Sadâret kethüdâsı ve reisülküttâb dışındakilerin yapacakları ilâvelerde mutlaka sadrazamın "sahh"ı ve "pençe"si gerekli idi. XIX. yüzyıl başlarında bu usule riayet edilmemeye başlanması dolayısıyla 1811'de "pençe ve sahh-ı âlî bulunmadıkça emrin isdâr edilmemesi" hususunda katî tâlimat verilmişti (reisülküttâba yazılan 4 Receb 1226/25 Temmuz 1811 tarihli hüküm: BA, MD, nr. CCXXXIII, 217/581). *Dîvân-ı Hümâyûn*'un önemini kaybederek devlet işlerinin yürütülmesinin Paşa Kapısı'na intikalinden sonra, diğer her türlü evrakla birlikte sadrazamın, müsveddeleri tezkireciler tarafından hazırlanan buyrulduları da sadâret

Baltacıların kişilik giyecek masraflarıyla ilgili bir buyruldu (TSMa, nr. E 735/104)

